

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2025-91-10>
УДК 336+335.02

Косова Т.Д.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-0542>

Керпатенко Ю.В.

аспірант,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7178-4147>

Шнипко О.В.

аспірант,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9678-2686>

Kosova Tetiana, Kerpatenko Yuliia, Shnypko Oleh
State University “Kyiv Aviation Institute”

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСУВАННЯ ТА БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ORGANIZATION OF FINANCING AND BANK LENDING TO THE MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX UNDER MARTIAL LAW

Актуальність статті визначається тим, з початку повномасштабної війни у 2022 році військово-промисловий комплекс України став критично важливим для національної безпеки. У статті доведено, що організація фінансування ВПК в умовах війни має забезпечувати баланс між централізацією та гнучкістю, між державним контролем і приватною ініціативою; показано, що державні цільові програми є головним інструментом прискореного розвитку ВПК України в умовах війни; встановлено, що програмно-цільовий метод у ВПК дозволяє фокусувати ресурси на пріоритетних напрямках його розвитку. У результаті запропоновано нові форми організації фінансування підприємств ВПК; доведено, що банківське кредитування ВПК є інструментом стратегічного значення; обґрунтовано, що оцінка кредитоспроможності підприємств ВПК повинна враховувати не лише класичні фінансові показники, але й фактори державної участі, стратегічного значення, наявності контрактів та специфіки сектору.

Ключові слова: організація, фінансування, банківське кредитування, військово-промисловий комплекс, воєнний стан, бюджетна підтримка, державне регулювання.

Since the onset of the full-scale war in 2022, Ukraine's military-industrial complex has become vitally important to national security, and its development constitutes a prerequisite not only for defense but also for post-war economic recovery. Methods: analysis, synthesis, induction, deduction, comparative legal studies, and the adaptation of foreign experience to the financing of Ukraine's defense industry. It has been established that the program-targeted method in the military-industrial complex allows focusing resources on priority areas of its development. Results: it has been established that financing Ukraine's military-industrial complex is not solely a matter of the armed forces and the defense industry, but also of economic stability, national security, and the country's future as a producer of high-tech military and dual-use products. It has been demonstrated that organizing the financing of the military-industrial complex during wartime must ensure a balance between centralization and flexibility, and between government oversight and private initiative. State target programs have been identified as the primary instrument for the accelerated development of Ukraine's defense industry under wartime conditions. It has been proven that the successful implementation of these programs forms the foundation for a strategy of wartime resilience and post-war industrial modernization. It is argued that the program-targeted approach in the military-industrial complex makes it possible to concentrate resources on priority areas, ensure coordination between government agencies and enterprises, increase the

efficiency of budgetary expenditures, and establish a results-oriented planning system. Conclusion: new forms of organizing the financing of defense industry enterprises are proposed, including joint defense ventures, defense-industrial hubs, a centralized defense fund, advance-payment subscription contracts, and a rapid financing mechanism via Prozorro. It is established that bank lending to the military-industrial complex is a strategic instrument that not only sustains production under challenging conditions but also builds the sector's financial resilience.

Keywords: organization, financing, bank lending, military-industrial complex, martial law, budget support, state regulation.

Постановка проблеми. З початку повномасштабної війни у 2022 році військово-промисловий комплекс України (ВПК) став критично важливим для національної безпеки, а його розвиток є передумовою не лише оборони, але й економічного післявоєнного відновлення. Фінансування оборонного виробництва сьогодні є найважливішим завданням держави, сферою, де активно мають бути задіяні банківські інструменти, державно-приватне партнерство, зовнішні донори та нові форми фінансової інженерії. У воєнний час підприємства ВПК потребують оперативного доступу до ресурсів, зокрема для: поповнення обігових коштів; модернізації виробничих потужностей; розширення обсягів виробництва; попереднього фінансування державних замовлень. Оскільки державне фінансування часто не покриває ці потреби повністю або надходить із затримкою, банківський кредит стає ключовим інструментом підтримки виробників оборонної продукції.

Потреби Збройних Сил України (ЗСУ) в зброї, техніці, безпілотних літальних апаратів (БПЛА), боєприпасах зростають щодня. Проте Державний бюджет не покриває всі потреби ЗСУ, а підприємства ВПК обмежені у фінансуванні, модернізації, логістиці. Оборонні витрати сягають понад 40% бюджету, тому потрібна диверсифікація джерел фінансування ВПК. Банки неохоче кредитують підприємства ВПК через ризики, непрозорість контрактів і слабе правове регулювання. Тому лише синергія держави, банків та бізнесу може забезпечити сталий розвиток галузі.

Своєчасність статті визначається воєнним станом, зростанням масштабу потреб у військовому озброєнні, інтенсифікації роботи ВПК. Проте стримуючими факторами є: дефіцит Державного бюджету, недостатнє банківське кредитування, що потребує необхідності поширення приватно-державного партнерства у ВПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування ВПК знаходяться у полі зору багатьох учених. Купінець Л. Є., Обнявко Т. С. дослідили процеси охорони довкілля у ВПК [1, с. 106]. Маскалик Д. надав оцінку співпраці України і Туреччини у сфері військово-промислового комплексу в контексті стратегічного партнерства між двома країнами [2, с. 18]. Горай О. С., Свірко С. В. розглядають військові дії як детермінанти впливу

на обліково-аналітичне забезпечення управління промисловими підприємствами в Україні [3, с. 16]. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Шпілевський В. В., Шпілевський О. В. переконливо обґрунтували військово-тактичні та економічні передумови розвитку оборонної промисловості України [4, с. 42]. Путінцев А. В., Хуторний Б. В. розглядають публічне управління оборонно-промисловим комплексом в рамках інтеграційних процесів військово-технічної співпраці [5, с. 175]. Колективом авторів у складі Ішук С. О., Созанського Л. Й., Жулканич В. О. узагальнено структурну трансформацію промисловості України під впливом російської військової агресії [6, с. 41]. Шемаєв В., Толоч П., Онофрійчук А. акцентують увагу на міжнародному військово-технічному співробітництві в умовах збройної агресії та пріоритети розвитку оборонної промисловості України [7, с. 114]. Вишневецький Я., Клочко А., Семенець-Орлова І. Сучасні підходи до управління сектором озброєння і військової техніки в процесі трансформації оборонно-промислового комплексу. *Публічне урядування*. 2023. № 4. С. 19–28 [8, с. 27]. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід визнати об'єктивну потребу у подальшому дослідженні проблем функціонування ВПК в частині фінансування і кредитування.

Мета статті. Удосконалення організації фінансування та банківського кредитування військово-промислового комплексу в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Основними формами фінансування підприємств ВПК є: державні оборонні облігації / воєнні бонди, які являють внутрішній інструмент для мобілізації коштів; спеціальні кредитні програми банків (під гарантії держави) від Укрексімбанку, Ощадбанку, ПриватБанку на підтримку виробників безпілотних літальних апаратів (БПЛА), електроніки; реалізація програм державно-приватного партнерства через залучення приватного капіталу через спільні підприємства (*SPV – Special Purpose Vehicle*); міжнародна фінансова технічна допомога через фонди *USAID (United States Agency for International Development)*, *KfW* (нім. *Kreditanstalt für Wiederaufbau*), інших інституцій, які надають кредити під страхування воєнних ризиків; створення Фонду оборонного інвестування як окремої інституції, що акумулює ресурси з податків, приватних і інституційних інвесторів.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році військово-промисловий комплекс (ВПК) України отримав стратегічний статус у державній безпековій та економічній політиці. Масштаб бойових дій, зростання потреб ЗСУ, логістичні виклики та дефіцит зовнішніх поставок обумовили необхідність швидкої трансформації системи фінансування ВПК. Ключовими джерелами фінансування ВПК в умовах війни є: Державний бюджет України шляхом прямого фінансування державного замовлення, закупівель Міністерства оборони України (МОУ); військові облігації, які дозволяють залучати кошти фізичних та юридичних осіб під гарантії уряду; міжнародна допомога шляхом прямого фінансування або технічної допомоги (США, ЄС, Канада тощо); банківське кредитування з боку державних банків (Приватбанк, Укресімбанк, Ощадбанк); партнерство держави з приватним сектором на основі об'єднання капіталу і технології; цільові інвестиційні фонди, які сприяють створенню оборонного фонду на основі спеціальних податків або грантів; переорієнтація напрямів використання коштів АТ «Укроборонпром» шляхом реінвестування у власне виробництво.

Основними каналами фінансування ВПК є: державне оборонне замовлення (ДОЗ), яке має такі механізми: Міністерство оборони України та Головний штаб Збройних Сил України (ЗСУ), які формують заявки; державні або приватні підприємства, які укладають контракти; Державне Казначейство України, яке здійснює фінансування розпорядників бюджетних коштів у сфері ВПК; банки державного сектору, які надають кредити під гарантії держави (або замовлення), реалізують програми кредитування на поповнення оборотного капіталу; Національний банк України, який здійснює часткове субсидування процентної ставки; міжнародні канали: Агентство США з міжнародного розвитку (*USAID – United States Agency for International Development*), Європейський фонд миру (*European Peace Facility*), які надають пряме фінансування чи оплату готової продукції; участь у програмах грантового фінансування R&D (*Research and Development* – досліджен-

ня і розробки) для ВПК. До 21.07.2025 важливу роль у фінансуванні ВПК відігравало Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром) [9], але Кабінет Міністрів України ухвалив постанову про ліквідацію, а приймачем функцій є Міністерство оборони України (МОУ). Це рішення створює єдиний простір оборонного управління, посилює координацію і дозволяє оперативно впроваджувати рішення в секторі оборони (табл. 1).

Очікуваними перевагами реорганізації у сфері державного управління ВПК є: спрощення вертикалі управління оборонною промисловістю; централізація функцій державного оборонного замовлення, інвестиційної підтримки, експортного контролю; посилення координації із партнерами (США, Туреччина, Польща, країни НАТО); мінімізація бюрократії між МОУ – Укроборонпром – приватними виробниками.

Ключові викликами нового формату є: перевантаження МОУ функціями, втрата інституційної спадковості; недостатня експертиза у МОУ щодо ринку; можливе зменшення прозорості фінансування ВПК; проблеми з інтеграцією структур. Ризиками / наслідками проведеної реструктуризації є: можлива неефективність реалізації інвестиційних програм; ускладнення супроводу стратегічних проєктів; проблеми з підтримкою приватного ВПК; ризик зниження громадського контролю; потреба у зміні кадрової політики та ІТ-інтеграції (табл. 2).

Новими формами організації фінансування підприємств ВПК є: спільні оборонні підприємства, оборонно-промислові хаби, централізований оборонний фонд, передплата / контракти з авансом, механізм швидкого фінансування через *Prozorro*. В їх основі лежить: об'єднання ресурсів українських і зарубіжних компаній (наприклад, *Bayraktar* в Україні); централізація фінансування, виробництва, зберігання (регіональні кластери); консолідація бюджетних і позабюджетних ресурсів для прискорення замовлень; спрощений підхід до процедури фінансування термінових закупівель.

Викликами та обмеженнями реорганізації управління ВПК є: секретність та бюрократія, ри-

Таблиця 1

Функції, що переходять до МОУ після ліквідації Мінстратегпрому

Колишній функціонал Мінстратегпрому	Тепер реалізується МОУ
Формування політики в ВПК	Створення Директорату оборонної індустрії у МОУ
Участь у державному оборонному замовленні (ДОЗ)	Об'єднання планування ДОЗ в МОУ
Залучення інвестицій до ВПК	Інтеграція інвестиційного офісу у департамент МОУ
Міжнародна співпраця (спільне виробництво, локалізація тощо)	Координація через Міжнародний офіс оборонної підтримки
Супровід програм розвитку озброєння	Переходить у підпорядкування Генштабу/ДАРО
Реорганізація Укроборонпрому та корпоратизація	Переходять під контроль МОУ через державний нагляд

Джерело: сформовано автором

Можливі сценарії розвитку подій від реорганізації управління ВПК

Сценарій	Ймовірність	Опис
Оптимізація та посилення МОУ	Висока	МОУ успішно інтегрує функції, створює потужну платформу для ОПК
Фрагментація й дублювання	Середня	Деякі функції залишаються в державних підприємствах або інших відомствах
Регрес і бюрократизація	Низька	МОУ не зможе забезпечити ефективне адміністрування інвестицій

Джерело: власна розробка

зик воєнних втрат активів, недосконала контрактна система, недостатність обігових коштів, обмежений доступ до міжнародного капіталу. Наслідками є: затримки зі здійснення розрахунків; складність фінансового контролю; обережність банківських установ у частині кредитування у прифронтових регіонах; нестабільні умови для довгострокових інвестицій; обмежені можливості для масштабування операційної діяльності; наявність санкцій, ризиків, нерозвинутих фінансових інструментів в секторі оборони.

Цільові програми фінансування ВПК – це комплекс організаційних та фінансових заходів, які здійснюються державою з метою: забезпечення обороноздатності; розвитку технологічного потенціалу оборонної промисловості; модернізації підприємств; підтримки вітчизняного виробника озброєння. В умовах воєнного стану ці програми стали пріоритетними в структурі державних витрат.

Основні державні програмно-цільові програми підтримки розвитку ВПК стосуються: ДОЗ як центрального механізму фінансування закупівель озброєння, техніки, боєприпасів; стратегій розвитку оборонно-промислового комплексу України [10], які передбачають модернізацію ВПК, імпортозаміщення, формування нових виробничих кластерів; програми стимулювання виробництва високотехнологічної зброї, метою яких є фінансова та регуляторна підтримка приватних виробників БПЛА, засобів радіо-електронної боротьби (РЕБ), протиповітряної оборони (ППО); програми розвитку військових НДДКР, які стосуються фінансування новітніх розробок БПЛА, дронів-камікадзе, штучного інтелекту, ППО; програми локалізації виробництва військової техніки в Україні для співфінансування будівництва заводів, спільних підприємств із міжнародними партнерами; емісії військових облігацій як джерела квазіцільового фінансування, оскільки надходження від продажу цінних паперів спрямовується на потреби армії України та ВПК.

Особливостями функціонування державно-цільових програм розвитку ВПК є: пріоритет оборонного сектора в бюджеті; фінансування з різних джерел (бюджет, облігації, міжнародна допомога, спеціальні фонди); закупівлі поза *Prozorro* (ДОЗ

і закупівлі ВПК відбуваються через спеціальні процедури для забезпечення секретності); державна підтримка приватного сектора забезпечується включенням приватних виробників до програм субсидування та авансування; формування регіональних оборонних кластерів таких як Львів, Дніпро, Київ, що являють нові центри кооперації та спільного виробництва.

Україна має успішний досвід реалізації проєктних ініціатив, починаючи з 2023 року. Зокрема, було введено спрощену сертифікацію БПЛА, видано державне замовлення на Ан-178 для реалізації програми з виробництва нових військово-транспортних літаків; відбувся запуск будівництва заводу безпілотників у партнерстві України з *Baykar Makina* (Туреччина); створено Фонд підтримки дронів як спільний проєкт Міністерства цифрової трансформації України та Головного управління розвідки МОУ, з державно-приватним фінансуванням; розроблено контрактну програму для виробників ППО з переорієнтацією державного фінансування на підтримку вітчизняних комплексів, включаючи «Кільчень» – багатоканальну універсальну зенітно-ракетну систему, здатну знищувати балістичні та аеродинамічні цілі.

Програмно-цільовий метод (ПЦМ) – це управлінський підхід, що базується на фінансуванні під конкретні стратегічні програми з визначеними цілями, ресурсами, термінами реалізації та механізмами контролю. Ключовими рисами ПЦМ у ВПК є: цільове призначення (фінансування обороноздатності країни, розробка/виробництва озброєння та військової техніки, інновації, імпортозаміщення), інструменти реалізації (державні цільові оборонні програми (ДЦОП), спеціальні фонди, ДОЗ). ПЦМ ґрунтується на проєктно-програмному підході до управління, коли ресурси виділяються не за статтями, а під проєкт. Планування бюджетування здійснюється на 3–5 років (іноді довше) і передбачає поетапне фінансування. Контроль ефективності відбувається через КРІ, аудит використання коштів, незалежну оцінку результативності. Гнучкість в умовах війни передбачає прискорене ухвалення рішень, формування резервів, забезпечення міжвідомчої координації.

Типовою структурою оборонної програми в межах ПЦМ є: назва програми, ціль (мета), опис задач (операційних цілей), обсяг і джерела фінансування, відповідальні органи (МОУ, СБУ, Укроборонпром, приватні виконавці), очікувані результати на основі ключових показників ефективності (*KPI – Key Performance Indicators*), порядок контролю (звітність, нагляд, аудит).

В Україні реалізується ДЦОП «Розвиток виробництва БПЛА (Армія дронів)», яка передбачає фінансування НДДКР (науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт) і серійного випуску дронів. ДОЗ передбачає замовлення партіями на конкретних виробників. Програма розвитку ракетної техніки забезпечує інвестиції в виробництво оперативно-тактичних ракетних комплексів «Сапсан», «Нептун», «Грім». Інноваційні гранти для приватного ВПК мають за мету стимулювання створення нових продуктів.

Проблемами реалізації ПЦМ у ВПК є: недостатній рівень прозорості та звітності; затримки з бюджетним фінансуванням; секретність програм, яка ускладнює громадський контроль; низький рівень цифровізації процесів; відсутність інтеграції з приватним сектором. Пропозиціями з удосконалення ПЦМ у ВПК є: впровадження цифрового контролю, стандартизація підходів до *KPI*, гнучке бюджетування на період воєнного стану, партнерство з приватним сектором. Очікуваними ефектами є: підвищення ефективності управління, об'єктивна оцінка успішності програм, реактивність у відповідь на загрози, розширення інноваційної бази.

Викликами банківського кредитування ВПК є: невизначеність державного замовлення; високий операційний ризик; недостатнє кредитне забезпечення; бюрократія у державних гарантіях; обмежена спеціалізація банків. Відсутність довгострокових контрактів ВПК, ліквідних застав, застарілість техніки обмежує банківське планування формування і використання ресурсів. Доступ до кредитування підприємств ВПК ускладнюється загрозою обстрілів, перебоями з логістикою, руйнуванням активів; заплутаною та тривалою процедурою погодження з Міністерством фінансів України; обмеженою кількістю банків, які мають компетенцію в аналізі ВПК-кредитів.

Основними проблемами, що обумовлюють потребу у зміні банківського кредитування ВПК є: відсутність спеціальних банківських продуктів для ВПК, недосконале правове поле, брак довіри банків до оборонних замовлень, необхідність швидкого оновлення обладнання, недоступність зовнішнього капіталу. На жаль, підприємства оборонної сфери часто не мають доступу до отримання кредиту на поповнення оборотного капіталу; стандарти за-

купівель, контрагування, гарантії є непрозорими або застарілими; через відсутність довгострокових контрактів банки не завжди готові фінансувати підприємства ВПК, проте вони потребують фінансування інвестицій в нове обладнання, ІТ-рішення, R&D; багато іноземних банків не працюють напряму з військовими галузями.

Банківські кредити підприємствам ВПК надаються на строк 6–24 місяців в національній валюті, або в іноземній валюті (у разі наявності експортних контрактів). Ставка варіює від 12–18% річних, але може бути нижчою при наявності державної підтримки. Забезпеченнями кредитів є контракти ДОЗ, гарантія держави, застава активів. На час виконання ДОЗ часто передбачається мораторій на погашення тіла кредиту. Кредитні ліміти встановлюються індивідуально, залежно від репутації та контракту.

Викликами банківського кредитування ВПК є: невизначеність державного замовлення через відсутність довгострокових контрактів, яке обмежує банківське планування; високий операційний ризик через загрозу обстрілів, перебоїв з логістикою, руйнування активів; недостатнє кредитне забезпечення ВПК через брак ліквідних застав, застарілу техніку; бюрократія у наданнях державних гарантії, складність та тривалість процедур погодження з Міністерством фінансів України; обмежена спеціалізація банків, адже лише кілька банків мають компетенцію в наданні ВПК-кредитів.

Для удосконалення банківського кредитування ВПК необхідно враховувати зарубіжний досвід. У США використовуються експортні гарантії Міжнародна фінансова корпорація розвитку США (*DFC – development finance corporation*) / експортно-імпортного банку (*Export – Import Bank of the United States*); контракти *DoD (Department of Defense)* як забезпечення. У Німеччині кредитна спілка для реконструкції *KfW* (нім. *Kreditanstalt für Wiederaufbau*) фінансує модернізацію оборонних підприємств за пільговими ставками. У Туреччині аерокосмічна промисловість (англ. *TAI – Turkish Aerospace Industries*, тур. *TUSAŞ – Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş.*), військово-промислова компанія, що спеціалізується на ракетному озброєнні (*Roketsan Roket Sanayii ve Ticaret A.Ş.*) отримують підтримку банків за рахунок державних замовлень і спеціальних фондів. У Південній Кореї поширена централізована модель фінансування ВПК через Банк Кореї (анг. – *Bank of Korea*) та структури міжнародних фінансових організацій.

Сучасну модель кредитування ВПК в Україні формалізовано у табл. 3.

Оцінка кредитоспроможності підприємств військово-промислового комплексу (ВПК) має специфіку, пов'язану з: воєнним часом та економічною

Таблиця 3

Формалізація сучасної моделі кредитування ВПК в Україні

Елементи/інструменти	Опис/ Характеристика
Банки з державною участю	Укрексімбанк, Ощадбанк, Приватбанк – головні гравці в сфері ВПК
Кредити під державні гарантії	Видаються банками при наявності контракту з МОУ
Передоплата за контрактом	Використовується як забезпечення під банківську позику
Цільове використання коштів	Строгий контроль за напрямками витрат (сировина, паливо, компоненти)
Пільгові строки погашення	Часто передбачена відстрочка до виконання державного замовлення
Овердрафт / обігове кредитування	Короткострокові кредити на закупівлю матеріалів
Кредити під контракт ДООЗ	Видаються під забезпечення майбутніх платежів держави
Інвестиційний кредит на модернізацію	Середньо- та довгострокові програми для оновлення обладнання
Акредитиви та гарантії	Для забезпечення міжнародних закупівель компонентів
Страхування воєнних ризиків	Опціонально – за участю держави або міжнародних гарантій (наприклад, DFC, KfW)

Джерело: власна розробка

нестабільністю; державною участю в замовленнях; конфіденційністю та стратегічним характером діяльності; високими ризиками, притаманними галузі.

Оцінка кредитоспроможності підприємств ВПК традиційно базується на таких критеріях: фінансова звітність (аналіз балансу, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів); фінансові коефіцієнти (ліквідність, рентабельність, оборотність, покриття зобов'язань); історія кредитування (кредитна історія, наявність непогашених зобов'язань); поточні контракти (особливо державні контракти в рамках ДООЗ); стан виробничих потужностей (обладнання, технологічний рівень, локалізація виробництва).

Специфічні та додаткові чинники оцінки кредитоспроможності підприємств ВПК представлені у табл. 4.

Методами зниження ризику для банку у процесі кредитування підприємств ВПК є: контрактне

забезпечення, державні гарантії / субсидування, оцінка через спеціалістів із державним доступом, фінансовий моніторинг у процесі виконання контракту, пілотне фінансування. Кредит під контракт з МОУ є гарантією майбутніх надходжень. Він мінімізує кредитний ризик, особливо для довгострокових позик. Спеціальні аудиторські групи мають право перевіряти «секретні» підприємства. Банківські установи мають право проводити моніторинг цільового використання коштів та графіків оплати, спочатку вони надають невеликі суми під оборотні потреби підприємств ВПК, а потім розширюють ліміти.

Розроблено матрицю ризику для оцінки кредитоспроможності підприємств ВПК, адаптовану для банківських установ. Вона допомагає структуровано визначити рівень ризику за ключовими факторами та ухвалити зважене кредитне рішення (табл. 5).

Таблиця 4

Специфічні та додаткові чинники оцінки кредитоспроможності підприємств ВПК

Чинники	Особливість для оцінки
Специфічні	
Наявність ДООЗ	Визначає стабільність грошових потоків та служить формою забезпечення
Контракти з МОУ / СБУ	Наявність таких угод вважається позитивним фактором кредитного ризику
Державна участь у капіталі	Зменшує ризики для банку, особливо при держгарантії
Обмеження на розкриття інформації	Ускладнює аналіз фінансової звітності – потрібні альтернативні методи оцінки
Секретність діяльності	Часто звіти неповні або не публічні – банк працює через закриті джерела (МОУ, СБУ, державні комісії)
Високий регуляторний ризик	Регуляторні обмеження, санкційні списки, залежність від дозволів
Ризикова локація (прифронтова зона)	Впливає на ризик втрати активів, що обумовлює необхідність оцінки фізичного ризику об'єкта
Додаткові	
Прогноз грошових потоків	Врахування термінів виконання державного замовлення, очікуваної передоплати
Потреба в обіговому капіталі	Оцінка дефіциту коштів до моменту надходження державних коштів
Коопераційні зв'язки	Перевірка залежності від контрагентів (внутрішніх/міжнародних)
Інвентаризація активів	Визначення наявних резервів/матеріалів на складах
Рівень дебіторської/кредиторської заборгованості	Надлишковий рівень дебіторської/кредиторської заборгованості є тривожним сигналом

Джерело: власна розробка

Таблиця 5

Матриця ризику для банку при кредитуванні підприємств ВПК

№	Критерій оцінки	Опис ризику	Рівень ризику (низький / середній / високий)	Примітки / дії банку
1	Наявність ДОЗ	Гарантія стабільного доходу для погашення кредиту	Низький при ДОЗ, високий без нього	Перевірити контракт з МОУ, строк дії, суму
2	Державна гарантія / підтримка	Гарантія повернення коштів при невиконанні зобов'язань	Низький з гарантією	Уточнити наявність та строк дії
3	Фінансова звітність	Відображає ліквідність, дохідність, боргове навантаження	Високий при непрозорості	Запитати додаткову інформацію, аудит
4	Співвідношення боргу до капіталу	Рівень закредитованості	Високий >1, середній 0,5–1, низький <0,5	Виміряти ризик по балансу
5	Грошовий потік від операційної діяльності	Здатність генерувати <i>cash flow</i>	Високий при негативному значенні	Аналіз прогнозу руху грошових коштів
6	Наявність заборгованості перед державним бюджетом / податкова дисципліна	Може вказувати на системні проблеми	Середній	Запит через податкові органи
7	Локація підприємства (зона бойових дій)	Загроза фізичної втрати активів, персоналу	Високий у прифронтовій зоні	Страховання, резервування
8	Технічний стан виробництва / модернізація	Потенціал виконання контрактів	Високий при зношеному обладнанні	Вийзне обстеження, інженерна оцінка
9	Кредитна історія / дисципліна	Поведінка в минулих відносинах із банками	Низький при позитивній історії	Отримати дані з Українського бюро кредитних історій, фінансового скорингу банківських установ (<i>FinScore</i>)
10	Наявність стратегічних / іноземних партнерів	Знижує ризики, підвищує репутацію	Низький	Підтвердити партнерство (<i>Baykar</i> (Турція), <i>Rheinmetall</i> (Німеччина) тощо)
11	Обсяг оборонної продукції у портфелі	Концентрація ризику на державного замовленнях	Високий >80%, низький <50%	Оцінити диверсифікацію продукції
12	Юридичні ризики / судові процеси	Наявність спорів, що впливають на діяльність	Високий при багатьох судових справах	Перевірка в реєстрі судових рішень

Джерело: власна розробка

Інтерпретація за підсумками бальної оцінки означає: 1 бал – низький ризик; 2 бали – середній ризик; 3 бали – високий ризик. Узагальнені оцінки кредитоспроможності підприємств ВПК представлені у табл. 6.

Рекомендаціями для удосконалення оцінки кредитоспроможності підприємств ВПК є: використання внутрішньої скорингової системи на основі матричного підходу; залучення експертів оборонної галузі до оцінки контрактів та потужностей; співп-

раця з Міністерством оборони для доступу до супровідної документації; використання сценарного аналізу на основі передбачення зрив державного замовлення, затримка платежів).

Перспективами розвитку механізмів фінансування і банківського кредитування ВПК протягом 2025–2030 років є: інтеграція в європейські програми (*Horizon Europe* – Горизонт Європи, *EU Defence Fund* – Фонд оборони ЄС); корпоратизація підприємств ВПК шляхом перетворення державних під-

Таблиця 6

Узагальнені оцінки кредитоспроможності підприємств ВПК

Сума балів (із 36)	Оцінка кредитоспроможності	Кредитна політика
12–18	Висока кредитоспроможність	Стандартний кредит за ринковими умовами
19–25	Задовільна, помірний ризик	Кредит із частковим забезпеченням / страхуванням
26–32	Високий ризик	Лише під держгарантії / додаткове забезпечення
>32	Низька кредитоспроможність	Рекомендовано відмовити або запропонувати авансування під контракт

Джерело: власна розробка

приємств в акціонерні товариства, яка забезпечує більшу прозорість і доступ до інвестиційних ресурсів; запуск нового цільового державного фонду (Оборонного інвестиційного фонду), що акумулює кошти з військових облігацій; цифровізація фінансування ВПК на основі автоматизації контрактів, онлайн-контролю використання коштів.

Висновки.

1. Встановлено, що фінансування військово-промислового комплексу України - це питання не лише армії і оборонної промисловості, але й економічної стабільності, національної безпеки та майбутнього України як виробника високотехнологічної продукції військового та подвійного призначення. Пріоритетом державної фінансової політики має стати розвиток банківських інструментів, гарантій, цільових фондів і державно-приватного партнерства.

2. Доведено, що організація фінансування ВПК в умовах війни має забезпечувати баланс між централізацією та гнучкістю, між державним контролем і приватною ініціативою. Для ефективного розвитку ВПК Україні потрібна професійна фінансова архітектура, нові банківські інструменти, міжнародна допомога та адаптивна політика держави.

3. Показано, що державні цільові програми є головним інструментом прискореного розвитку ВПК України в умовах війни. Їх результативність залежить від прозорості, швидкості процедур, участі приватного сектора та міжнародної підтримки. Успішна реалізація таких програм формує основу для стратегії воєнної стійкості та післявоєнної інду-

стріальної модернізації. Програмно-цільовий метод у ВПК дозволяє фокусувати ресурси на пріоритетних напрямках; забезпечити координацію між відомствами та підприємствами; підвищити ефективність використання бюджетних коштів; створити систему планування, орієнтовану на результат.

4. Запропоновано нові форми організації фінансування підприємств ВПК, а саме: спільні оборонні підприємства, оборонно-промислові хаби, централізований оборонний фонд, передплата / контракти з авансом, механізм швидкого фінансування через *Prozorro*.

5. Доведено, що банківське кредитування ВПК є інструментом стратегічного значення, що дозволяє не лише підтримувати виробництво у складних умовах, але й створювати фінансову стійкість галузі. Для ефективного реалізації його механізмів потрібно забезпечити такі заходи: надання гарантій держави; використання спеціалізованих банківських продуктів; мінімізація бюрократії; координація дій Міністерства оборони України, Міністерства фінансів України, Національного банку України.

6. Обґрунтовано, що оцінка кредитоспроможності підприємств ВПК повинна враховувати не лише класичні фінансові показники, але й фактори державної участі, стратегічного значення, наявності контрактів та специфіки сектору. Необхідні спеціалізовані процедури, внутрішні моделі ризику, галузева аналітика та підтримка держави для стимулювання банківського кредитування цієї критично важливої галузі.

Список літератури:

1. Купінець Л. Є., Обнявко Т. С. Стимулювання процесів охорони довкілля у військово-промисловому комплексі України. *Економічні інновації*. 2020. Т. 22, Вип. 4. С. 92–108.
2. Маскалик Д. Співпраця України і Туреччини у сфері військово-промислового комплексу в контексті стратегічного партнерства між двома країнами. *Зовнішні справи*. 2021. № 3–4. С. 15–20.
3. Горай О. С., Свірко С. В. Військові дії як детермінанти впливу на обліково-аналітичне забезпечення управління промисловими підприємствами в Україні. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2022. Вип. 2. С. 10–17.
4. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Шпілевський В. В., Шпілевський О. В. Військово-тактичні та економічні передумови розвитку оборонної промисловості України. *Проблеми економіки*. 2022. № 3. С. 35–44.
5. Путінцев А. В., Хуторний Б. В. Публічне управління оборонно-промисловим комплексом в рамках інтеграційних процесів військово-технічної співпраці. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 168–176.
6. Ішук С. О., Созанський Л. Й., Жулканич В. О. Структурна трансформація промисловості України під впливом російської військової агресії. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2023. Вип. 2. С. 35–42.
7. Шемаєв В., Толоч П., Онофрійчук А. Міжнародне військово-технічне співробітництво в умовах збройної агресії та пріоритети розвитку оборонної промисловості України. *Міжнародна економічна політика*. 2023. № 1. С. 103–116.
8. Вишневський Я., Клочко А., Семенець-Орлова І. Сучасні підходи до управління сектором озброєння і військової техніки в процесі трансформації оборонно-промислового комплексу. *Публічне урядування*. 2023. № 4. С. 19–28.
9. Уряд прийняв рішення про ліквідацію Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості (21 липня 2025 року). Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості. URL: <https://mspu.gov.ua/news/ministerstvo-z-pytan-stratehichnykh-haluzei-promyslovosti-priyemaly-do-ministerstva-oborony-ukrainy>

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України»: Указ Президента України від 18.06.2021 № 372/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text>

References:

1. Kupinets L. Ye., Obniavko T. S. (2020). Stymuliuvannia protsesiv okhorony dovkillia u viiskovo-promyslovomu kompleksi Ukrainy [Stimulating environmental protection processes in the military-industrial complex of Ukraine]. *Ekonomichni innovatsii*, vol. 22, no. 4, pp. 92–108.
2. Maskalyk D. (2021). Spivpratsia Ukrainy i Turechchyny u sferi viiskovo-promyslovoho kompleksu v konteksti strateichnoho partnerstva mizh dvoma krainamy [Cooperation between Ukraine and Turkey in the field of the military-industrial complex in the context of the strategic partnership between the two countries]. *Zovnishni spravy*, vol. 3–4, pp. 15–20.
3. Horai O. S., Svirko S. V. (2022). Viiskovi dii yak determinanty vplyvu na oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia promyslovymy pidpriemstvamy v Ukraini [Military actions as determinants of the impact on the accounting and analytical support of industrial enterprise management in Ukraine]. *Problemy teorii ta metodologii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 2, pp. 10–17.
4. Kyzym M. O., Khaustova V. Ye., Shpilievskiy V. V., Shpilievskiy O. V. (2022). Viiskovo-taktychni ta ekonomichni peredumovy rozvytku oboronnoi promyslovosti Ukrainy [Military-tactical and economic prerequisites for the development of the defense industry of Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 35–44.
5. Putintsev A. V., Khutornyi B. V. (2022). Publichne upravlinnia oboronno-promyslovym kompleksom v ramkakh intehtatsiinykh protsesiv viiskovo-tekhnichnoi spivpratsi [Public management of the defense-industrial complex within the framework of integration processes of military-technical cooperation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriya : Derzhavne upravlinnia*, no. 2, pp. 168–176.
6. Ishchuk S. O., Sozanskyi L. Y., Zhulkanych V. O. (2023). Strukturna transformatsiia promyslovosti Ukrainy pid vplyvom rosiiskoi viiskovoi ahresii [Structural transformation of Ukrainian industry under the influence of Russian military aggression]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 2, pp. 35–42.
7. Shemaiev V., Tolok P., Onofriichuk A. (2023). Mizhnarodne viiskovo-tekhniche spivrobitnytstvo v umovakh zbroinoi ahresii ta priorytety rozvytku oboronnoi promyslovosti Ukrainy [International military-technical cooperation in conditions of armed aggression and priorities for the development of Ukraine's defense industry]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1, pp. 103–116.
8. Vyshnevskiy Ya., Klochko A., Semenets-Orlova I. (2023). Suchasni pidkhody do upravlinnia sektorom ozbroiennia i viiskovoi tekhniki v protsesi transformatsii oboronno-promyslovoho kompleksu [Modern approaches to managing the arms and military equipment sector in the process of transforming the defense-industrial complex]. *Publichne uriaduvannia*, no. 4, pp. 19–28.
9. Ministry of Strategic Industries (2025). Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy “Pro Stratehiiu rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy” [The government has decided to liquidate the Ministry of Strategic Industries]. Available at: <https://mspu.gov.ua/news/ministerstvo-z-pytan-strateichnykh-haluzei-promyslovosti-priednaly-do-ministerstva-oborony-ukrainy> (Ukrainian)
10. President of Ukraine (2021). Decree no. 372/2021. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy “Pro Stratehiiu rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy” [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine “On the Strategy for the Development of the Defense-Industrial Complex of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text> (in Ukrainian)